
ISSN 2410-2725

ҮЛКЕН АЛТАЙ ӘЛЕМІ
халықаралық ғылыми журнал

МИР БОЛЬШОГО АЛТАЯ
международный научный журнал

WORLD OF THE GREAT ALTAI
international research journal

Журнал үш айда бір рет шығады
Журнал выходит один раз в три месяца
The journal is published once in three months

2 (4.2) 2016

Бас редакторы – Халықаралық редакциялық кеңес төрағасы
Ердембеков Б.А.

Томның жауапты редакторы
З.С.Самашев

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:
*Жанбосинова А.С. (бас редактордың орынбасары),
Казбекова А.Т., Қариев Е.М., Рякова Е.Г., Савчук Е.В., Чжан Е.Е.*

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
*Абжанов Х.М. (Қазақстан), Аксенова В. (Германия), Алексеев А.Н. (Қазақстан),
Аманжолова Д.А. (Ресей), Байдаров Е.Ұ. (Қазақстан), Ван Чжунгчен (ҚХР), Гусева Н.В. (Қазақстан),
Джонг Кван Ким (Оңтүстік Корея), Демчик Е.В. (Ресей), Давлетов Т. (Түркия),
Жаң Динжин (ҚХР), Жапаров А.З. (Қырғызстан), Иванов А.В. (Ресей), Камалов А.К. (Қазақстан),
Каримов Б.Р. (Өзбекстан), Ларуэль М. (Франция), Лысенко Ю.А. (Ресей), Модоров Н.С. (Ресей),
Наваанзоч Х. Цэдэв (Моңғолия), Пужоль К. (Франция), Самашев З.С. (Қазақстан), Сағиқызы А. (Қазақстан),
Ташагил А. (Түркия), Төлеубаев Ә.Т. (Қазақстан), Финке П. (Швейцария), Шабаль П. (Франция), Шадманов
К.Б. (Өзбекстан), Шишин М.Ю. (Ресей).*

Главный редактор – председатель Международного редакционного совета
Ердембеков Б.А.

Ответственный редактор тома
Самашев З.С.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
*Жанбосинова А.С. (заместитель главного редактора),
Казбекова А.Т., Кариев Е.М., Рякова Е.Г., Савчук Е.В., Чжан Е.Е.*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
*Абжанов Х.М. (Казахстан), Аксенова В. (Германия), Алексеев А.Н. (Казахстан),
Аманжолова Д.А. (Россия), Байдаров Е.У. (Казахстан), Ван Чжунгчен (КНР), Гусева Н.В. (Казахстан),
Джонг Кван Ким (Южная Корея), Демчик Е.В. (Россия), Давлетов Т. (Турция),
Жан Динжин (КНР), Жапаров А.З. (Кыргызстан), Иванов А.В. (Россия), Камалов А.К. (Казахстан),
Каримов Б.Р. (Узбекистан), Ларуэль М. (Франция), Лысенко Ю.А. (Россия), Модоров Н.С. (Россия),
Наваанзоч Х. Цэдэв (Монголия), Пужоль К. (Франция), Самашев З.С. (Казахстан), Сағиқызы А. (Казахстан),
Ташагил А. (Турция), Төлеубаев А.Т. (Казахстан), Финке П. (Швейцария), Шабаль П. (Франция),
Шадманов К.Б. (Узбекистан), Шишин М.Ю. (Россия)*

Editor in Chief – chairman of the International Editorial Board
Erdembekov B.A.

Executive editor of the tom
Samashev Z.S.

EDITORIAL BOARD:
*Zhanbosinova A.S. (deputy editor)
Chzhan Y.Y., Kariev E.M., Kazbekova A.T., Ryakova Y.G., Savchuk Y.V.,*

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:
*Abzhanov H.M. (Kazakhstan), Alexeenko A.N. (Kazakhstan), Amanzholova D.A. (Russia), Axyonova V. (Germany),
Baydarov E.U. (Kazakhstan), Chabal P. (France), Davletov T. (Turkey), Demchik E.V. (Russia),
Finke P. (Switzerland), Guseva N.V. (Kazakhstan), Ivanov A.V. (Russia), Jong Kwan Kim (South Korea),
Kamalov A.K. (Kazakhstan), Karimov B.R. (Uzbekistan), Laruell M. (France), Lysenko Yu.A. (Russia),
Modorov N.S. (Russia), Navaanzoch H. Tsedev (Mongolia), Pujol K. (France), Samashev Z.S. (Kazakhstan),
Sagikyzy A. (Kazakhstan), Shishin M.Yu. (Russia), Shodmonov Q.B. (Uzbekistan), Tasagil A. (Turkey),
Toleubaev A.T. (Kazakhstan), Wang Zhongchen (China), Zhang Dingjing (China), Zhaparov A.Z. (Kyrgyzstan)*

Меншік иесі: «Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны
Собственник: Республиканское государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Восточно-Казахстанский государственный университет имени Сарсена Аманжолова»
Owner: Republican state enterprise on the right of business «Sarsen Amanzholov East-Kazakhstan State University»

Мазмұны – Содержание – The Content

Шығарылымының жауапты редакторының алғы сөзі Приветственное слово ответственного редактора Welcome word of executive editor of the issue	811
Мартынов А.И. Бичикту-Бом ерте түркі суреттері Мартынов А.И. Раннетюркские изображения Бичикту-Бом Martynov A.I. Early Turkic Bichiktu-Baume images.....	814
Самашев З., Боковенко Н., Чотбаев А., Қариев Е.М. Еуразия далалары Ұлы Шеңберінің сақ және скифтерінің мәдениеті Самашев З., Боковенко Н., Чотбаев А., Қариев Е.М. Культура саков и скифов Великого Пояса Евразийских степей Samashev Z., Bokovenko N., Chotbaev A., Kariev E.M. The culture of Saks and Scythians of the Great Belt of Eurasian steppes	824
Төлеубаев Ә.Т. Шілікті «алтын адамының» киімі сақ-скиф әлемінің киім-кешектері хақында Төлеубаев А.Т. Костюм шиликтинского «золотого человека» в контексте одежды сако-скифского мира Toleubayev A.T. The garment of the Shilikty «golden man» in the context of clothing of the Saka-Scythian world.....	849
Иванов С.С. Тянь-Шань маңы және Алтайдың ерте көшпелілерінің скиф - сақ дәуіріндегі этномәдени байланыстары Иванов С.С. Этнокультурные взаимосвязи ранних кочевников Притяньшанья и Алтая в скифо-сакскую эпоху Ivanov S.S. Ethno-cultural relationship of early nomads of the Tianshan region and Altai.....	869
Хэрке Г., Аржанцева И. Жанкент үшін кейбір теориялар, модельдер мен аналогиялар: төменгі Сырдариядағы ерте ортағасырлық урбанизация үшін контекст Хэрке Г., Аржанцева И. Некоторые теории, модели и аналогии для Джанкента: контекст для ранней средневековой урбанизации на нижней Сырдарье Härke H., Arzhantseva I. Some theories, models and analogies for Dzhankent: A context for early medieval urbanization on the lower Syr-Darya.....	886
Бабаяров Г.Б., Кубатин А.В. Ерте ортағасыр дәуіріндегі Орта Азияның соғды тілді монеталарындағы ежелгі түркі титулдары мен эпитеттері Бабаяров Г.Б., Кубатин А.В. Древнетюркские титулы и эпитеты на согдоязычных монетах Средней Азии эпохи раннего средневековья Babajarov G.B., Kubatin A.V. Ancient titles and epithets on the sogd-language coins of Central Asia of the early Middle Ages	897
Қасенов М.С. Ортағасырлық Ақтөбе – Лаэти қаласы Касенов М.С. Средневековый Актөбе – город Лаэти Kassenov M.S. Medieval Aktobe – the Laeti city	918

Нурпеисов М.М., Гонтарь М.И., Мирхашимов И.Х., Джуматаев Т.А., Переверзев Ю.С. Применение комплекса геофизических методов исследования при изучении погребальных памятников эпохи саков в окрестностях с.Ащибулак	
Нурпеисов М.М., Гонтарь М.И., Мирхашимов И.Х., Джуматаев Т.А., Переверзев Ю.С. Ащыбұлақ селосы маңында сақтардың жерлеу ескерткіштерін кешенді геофизикалық зерттеу әдістерін қолдану арқылы зерттеу	
Nurpeisov M.M., Gontar M.I., Mirkhashimov I.H., Dzhumatayev T.A., Pereverzev Yu.S. Using geophysical research methods in the study of funerary monuments of Saks around Aschibulak village	925
Төлегенов Т.Ж. Өрнек қорған-қорымында қорғау-құтқарушы жұмыстар (2015ж. далалық маусымы қорытындылары)	
Тулегенов Т.Ж. Охранно-спасательные работы на курганном могильнике Орнек (итоги полевого сезона 2015г.)	
Tulegenov T. Zh. Security and rescue work at Ornek burial of barrows (2015 field season outcomes)	930
Қариев Е.М., Самратова Д.Б. Арал және Каспий өңірлерінің ерте көшпелілер заманына жататын археологиялық ескерткіштері («Мәдени Мұра» ұлттық бағадарламасы аясындағы зерттеулер)	
Қариев Е.М., Самратова Д.Б. Археологические памятники эпохи ранних кочевников Приаралья и Прикаспия (по материалам исследования в рамках национальной программы «Культурное наследие»)	
Kariev E.M., Samratova D.B. Археологические памятники эпохи ранних кочевников Приаралья и Прикаспия (по материалам исследования в рамках национальной программы «Культурное наследие»).....	936
Қонысбай ұлы Е. Қазақтың құсбегілік өнерінің ерекшеліктері	
Қонысбай улы Е. Особенности казахского искусства құсбегілік	
Khonysbai uly E. Features of Kazakh art – khusbegilik	947
Касымова Д. Этникалық репатрианттардың Оңтүстік Қазақстанға махалла үлгісін енгізуі: Асар кентінің мысалында (артықшылықтары мен кемшіліктері)	
Касымова Д. Импортирование модели махалли в Южный Казахстан этническими репатриантами: на примере поселка Асар (плюсы и минусы)	
Kassymova D. Importing a mahalla model to ethnic repatriates in Southern Kazakhstan: the case of Asar settlement (pros and cons)	954
Ақпараттық хат «Үлкен Алтай Әлемі» – 2017	
Информационное письмо «Мир Большого Алтая» – 2017	
Newsletter «World of Great Altai» – 2017	966
Мақалалардың көрнекі материалдары	
Иллюстративные материалы к статьям	
Illustration material to the article	969

**«Актуальные вопросы археологии и этнографии Евразии»
шығарылымының жауапты редакторының алғы сөзі**

Қымбатты әріптестер!

«Үлкен Алтай әлемі» халықаралық ғылыми журналының төртінші номерінің екінші томы Алтай субөңірінің және сондай-ақ Еуразияның тұстас аумақтарының археологиясы мен этнографиясының бірқатар мәселелеріне арналған.

Бірінші кезекте, назардағы санға өздерінің ғылыми еңбектерін ұсынған барлық авторларға алғысымызды білдіреміз.

Екінші томды еуразиялық археологияның майталманы А.И.Мартыновтың Алтай республикасы (РФ) аумағындағы ерте түркі заманының және жоңғар кезеңінің жарта суреттері туралы мақаласы ашады. Автор бейнелердің ерекшеліктерін талдап, алғаш рет аңыздық және дастан кейіптерді ажыратып қарастыруға талпыныс жасауда.

Келесі еңбектер – бұл бірінші томда бастау алатын З.Самашевтың (басқа авторлармен біріккен) және Ө.Т.Төлеубаевтың зерттеулерінің тәмамды бөлімдері.

Ежелгі мәдениеттер бойынша маман С.С.Ивановтың (Қырғызстан) мақаласы Тянь-шань маңы және Саян-Алтайдың скифтік тарихи-мәдени қауымдастықтарының заттай мәдениеттерінің ұқсастығын анықтауға бағытталған. Осы қауымдастықтардың жақындық дәрежесін анықтау мақсатында археологиялық зерттеулер барысында табылған заттардың маңызды санаттары: сәндік бұйымдар, айналар, керамика, қару-жарақ, әскери жабдықтар талданады.

Тюбингем университетінің профессоры Г.Харке және РФА этнология және антропология Институтының а.ғ.к. И.Аржанцева өз жарияланымын төменгі Сырдария ауданының ерте ортағасырлық кенттену хақында Жанкент қаласына қатысты болжамдарды, үлгілерді және үйлестіктерді зерттеуге арнаған.

Өзбекстан Республикасының ҒА Шығыстану Институтының мамандары Г.Б.Бабаяров және А.В.Кубатиннің ғылыми еңбегі ерте ортағасырлардағы Орта Азияның соғды тілді теңге-тиындарындағы көне түркі лауазымдары мен эпитеттерін зерттеуге арналған.

М.С.Касеновтың жұмысы Атырау облысындағы ортағасырлық Актобе-Лаэти қала-жұртындағы археологиялық жұмыстарды сипаттайды.

Санаттағы келесі мақала Алматы қаласының тарих Мұражайының ғылыми қызметкері М.М.Нурпеисовтың (геофизик мамандармен авторлықта) Ащыбулак манындағы сақ дәуірінің жерлеу ескерткіштерін зерттеуде қолданылған геофизикалық әдістерінің кешеніне арналған.

«Есік» Мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-мұражайының ғылыми-қор бөлімінің жетекшісі Т.Ж.Төлегеновтың еңбегі 2015 жылы Алматы облысындағы Өрнек қорымындағы қорғау-сақтау жұмыстары туралы баяндайды.

Томның археологиялық мақалалар қатарын Е.М.Кариевтің (Д.Самратовамен авторлықта) «Мәдени мұра» ҚР ұлттық бағдарламасы аясында зерттелген Арал және Каспий манындағы ерте темір ғасырының археологиялық ескерткіштерін салыстырмалы талдауға арналған зерттеуі тәмамдайды.

Жинақ Еуразия этнографиясы мәселелері бойынша зерттеу нәтижелерін қарастыратын (Д.Касимова және Е.Қонысбай ұлы) мақалалармен аяқталады.

Құрметті әріптестер, «Үлкен Алтай әлемі» халықаралық ғылыми журналының редакциялық алқасы Сіздерге жаңа шығармашылық табыстар және ғылыми ашулар тілейді. Біздің басылымға деген қызығушылығыңызға алғысымызды айтып, болашақтағы серіктестікке шақырамыз!

*Құрметпен,
томның жауапты редакторы Е.М. Қариев*

Приветственное слово ответственного редактора выпуска «Актуальные вопросы археологии и этнографии Евразии»

Уважаемые коллеги!

Второй том четвертого выпуска международного научного журнала «Үлкен Алтай әлемі – Мир Большого Алтая» посвящен ряду проблем археологии и этнографии Алтайского субрегиона и сопредельных регионов Евразии.

Первым делом хотелось бы выразить признательность всем авторам, которые откликнулись и прислали свои научные труды в тома данного выпуска.

Второй том открывает замечательная статья мэтра евразийской археологии А.И.Мартынова о наскальных изображениях тюркского времени на территории республики Алтай (РФ). Автором анализируются особенности изображений, впервые проводится попытка выделения эпических и мифологических образов.

Далее публикуются итоговые части представленных в первом номере исследований З.Самашева (в соавторстве) и А.Т.Толеубаева.

Статья специалиста по древним культурам С.С.Иванова (Кыргызстан) посвящена выявлению сходства материальной культуры историко-культурных общностей скифского типа Притяньшанья и Саяно-Алтая. С целью выяснения степени близости этих общностей анализируются значимые категории предметов, обнаруженных в ходе археологических исследований: украшения, зеркала, вооружение и воинское снаряжение, керамика.

Профессор Тюбингемского университета Г.Харке и г.н.с. Института этнологии и антропологии РАН И.Аржанцева посвящают свою публикацию освещению теорий, моделей и аналогий относительно г.Джанкента в контексте раннесредневековой урбанизации района нижней Сыр-Дарьи.

Представляемые в номере результаты научных изысканий специалистов Института Востоковедения АН Республики Узбекистан Г.Б.Бабаярова и А.В.Кубатина отражены в статье, посвященной древнетюркским титулам и эпитетам на согдоязычных монетах Средней Азии раннего средневековья.

Работа М.С.Касенова освещает археологические работы на средневековом городище Актобе-Лаэти в Атырауской области.

В номере публикуется работа научного сотрудника Музея истории г.Алматы М.М.Нурпеисова (в соавторстве со специалистами-геофизиками) о применении комплекса геофизических методов исследования при изучении погребальных памятников эпохи саков в окрестностях с. Ащибулак.

Статья руководителя научно-фондового отдела Государственного историко-культурного заповедника-музея «Иссык» Т.Ж.Тулегенова рассказывает об охранно-спасательных работах на могильнике Орнек в Алматинской области в 2015г.

Цикл археологических статей тома замыкает статья Е.М.Кариева (в соавторстве с Д.Самратовой), посвященная сравнительному анализу археологических памятников раннего железного века Приаралья и Прикаспия, исследованных в рамках национальной программы РК «Культурное наследие».

Сборник завершается статьями-представлениями, освещающими результаты исследований по вопросам этнографии Евразии (Д.Касымовой и Е.Қонысбай ұлы).

Уважаемые коллеги, коллектив редакции международного научного журнала «Мир Большого Алтая» желает Вам новых творческих успехов и научных открытий в следующем году! Мы благодарим вас за интерес к нашему изданию и приглашаем к дальнейшему сотрудничеству!

*С уважением,
ответственный редактор тома Е.М. Кариев*

**Welcome word of executive editor of the issue
«The topical issues of archaeology and ethnography of Eurasia»**

Dear colleagues!

The second volume of the fourth issue of International Scientific Journal «World of Great Altai» is dedicated to a number of problems of archeology and ethnography of the Altay sub-region and adjacent regions of Eurasia.

First, I would like to thank all the authors who have responded and sent their scientific works in the volume of the issue.

The second volume opens with a wonderful article of master of Eurasian archeology, Anatoliy Ivanovich Martynov, on the rock art of the Turkic time on the territory of the Republic of Altai (Russian Federation). The author analyzes the characteristics of the images and for the first time tries to highlight the epic and mythological images.

The article of an expert on ancient cultures, associate professor of Zh. Balasagyn Kyrgyz National University (Bishkek) Sergei Sergeyevich Ivanov is devoted to identifying the similarities of material culture between archaeological cultures of the Scythian type in the Tianshan region and Sayan-Altai. In order to determine the degree of cultural closeness in these two regions, the most significant categories of items found during archaeological research were analyzed: ornaments, mirrors, weapons and military equipment, ceramics.

Professor of Tyubingem University, G.Harke and Chief Researcher at the Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences, I.Arzhantseva cover theories, models and analogies regarding Dzhanakent in the context of early medieval urban area of lower Syr Darya in their publication.

The results of scientific research of specialists from the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, G.B.Babayarov and A.V.Kubatin represented in the issue, reflected in the article on ancient Turkic titles and epithets on Sogdian coins in early Middle Ages Central Asia.

The article by M.S.Kassenov covers archaeological work at the medieval settlement Aktobe-Laeti in Atyrau region.

The issue contains the article by the researcher of the Almaty History Museum, M.M.Nurpeisov (in collaboration with geophysicists) on the application of geophysical research methods in the study of funerary monuments of the Saka era around Aschibulak village.

The article by the Head of the Research Department of the State Historical and Cultural Reserve-Museum «Issyk», Turali Zhaksylykovich Tulegenov, tells the story of fire-rescue operations at the Ornek cemetery in Almaty region in 2015.

The article by the executive editor, Eldos Maksatovich Kariev, which is dedicated to the comparative analysis of archaeological sites of the Early Iron Age of the Aral and the Caspian regions, examined in the framework of the «Cultural Heritage» national program of the Republic of Kazakhstan closes the cycle of archeological articles of this volume.

Articles-presentations, highlighting the results of scientific research of our colleagues from Kazakhstan (Kassymova Didar), Mongolia (Edilkhan Khonysbai uly) and Russia (Spirina Marina Yurievna) on ethnology and ethnography of Eurasia complete the collection.

Dear colleagues, the Editorial Board of International Scientific Journal «World of Great Altai» wish you health, success and scientific discoveries in the next year! We thank you for your interest in our journal, and we invite you to further cooperation!

*Sincerely,
executive editor of the issue Ye.M. Kariev*